

ประวัติความเป็นมาชุมชนตำบลเรื่อง

ชุมชนตำบลเรื่องตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกของอำเภอเมืองน่าน มีวิวัฒนาการมาตั้งแต่สมัยอาณาจักรล้านนา เริ่มตั้งแต่การตั้งชุมชนเล็ก ๆ ตามที่ราบเชิงเขา และที่ราบระหว่างหุบเขา อยู่ภายใต้การปกครองของเจ้าผู้ครองนครน่าน จนกระทั่งอาณาจักรล้านนาถูกผนวกเข้าเป็นส่วนหนึ่งของอาณาจักรสยามในสมัยรัชกาลที่ ๕ มีการเปลี่ยนแปลงการปกครองเป็นแบบมณฑลเทศาภิบาล ตราพระราชบัญญัติการปกครองท้องที่ พ.ศ. ๒๔๕๗ ทำให้เกิดจากแยกชุมชนต่าง ๆ เป็นตำบล หมู่บ้าน ชุมชนลุ่มน้ำห้วยหลวง ห้วยสอดถูกผนวกให้เป็นหนึ่งตำบล เรียกชื่อว่า ตำบลเรื่อง สาเหตุที่ตั้งชื่อว่า ตำบลเรื่อง สันนิษฐานว่า ในช่วงเวลานั้นผู้นำชุมชนบ้านเรื่อง คือ เจ้าน้อยคองเป็นผู้ ที่ชาวบ้านให้ความเคารพนับถือ และเป็นผู้กว้างขวาง สนิทกับเจ้าเมืองน่าน และเจ้านายในเมือง จึงนำชื่อชุมชน ของตนเป็นชื่อของตำบล ในระยะแรกมีการแบ่งการปกครองออกเป็น ๓ หมู่บ้าน คือ บ้านศรีนาป่าน บ้านดอนฟอง และบ้านนางาม ต่อจากนั้นเมื่อชุมชนมีจำนวนครัวเรือนเพิ่มมากขึ้นจึงแยกเป็นหมู่บ้านต่าง ๆ จำนวน ๘ หมู่บ้าน สำหรับความเป็นมาของแต่ละชุมชนจะกล่าวเรียงตามลำดับก่อนหลังการตั้งชุมชน ดังนี้

ชุมชนบ้านศรีนาป่าน หมู่ที่ ๑ -บ้านตาแวน หมู่ที่ ๔

ตามที่เอกสารหนังสือราชวงศ์ปกรณ์ พงศาวดารน่าน ซึ่งในตอนหนึ่งว่า พระเจ้าสุริยพงษ์ ผลิตเดชเจ้าผู้ครองนครน่าน พ.ศ. ๒๓๗๔ -๒๓๘๑ ได้ให้แสนหลวงราชสมภารเป็นผู้พิจารณาเสาะสืบ ตรวจหารวบรวมเรียบเรียงเอกสารดังกล่าว ได้ระบุว่า เมื่อ พ.ศ. ๒๐๑๘ พญาเมืองถว้างจิงกรราช ซึ่งครองเมืองเงินเมืองยาง เมืองเชียงแสนและเมืองน่านให้ถึงแก่พิลาลัยไป เมืองน่านก็เป็นเมืองขึ้นแก่เมืองเชียงใหม่ มีพระเจ้าติโลกราชเป็นเจ้าเมืองก็ได้สั่งการให้พญาตันลูกชื่อว่า ท้าวขาก่านมาปกครองกินเมืองนครน่านในกาบสง่าจุลศักราชให้ ๘๓๘ ตัว ปีมะเมียพ.ศ.๒๐๑๙ ท้าวขาก่านนั้นเป็นอัศจรรย์ยิ่งนักถ้าวคือ มีผิวเนื้อดำแดงสักยันต์สักหมึกจนถึงแขนกลายก่านก็ยวมดตัวเป็นรูปนาคและเครือวัลย์ เกี้ยวสองขาถึงน่อง ยามท่องย้ายเดินเที่ยววินว่องไวประหลาด ไผ่บ่ออาจจกตวยไปกับตัวได้ และเป็นคนสววก(ตุ)คงกระพันมาก ท่านได้สร้างพระธาตุแช่แห้งต่อจากเจ้าเมืองน่านองค์ก่อน

ในปีนั้นท้าวขาก่านได้สั่งการหื้อไพร่พลตรวจดูทั่วขอบขันธสีมาทุกแห่ง ก็มาพบท้าวราชสีมา ปู่แสนศรี ปู่ท้าวอินทร์กำลังรวบรวมกลุ่มคนซึ่งหนีมาจากเมืองเชียงรุ่ง สิบสองปันนา สิบสองจุไท มาสร้างบ้านเรือนอยู่ตามซอกห้วยในห้วยหลวง - ห้วยลานเป็นการชั่วคราว ส่วนพระภิกษุ - สามเณรก็หลบซ่อนอยู่ที่ห้วยปางตุ้และที่วัดกองหิน

ท้าวขาก่านบอกให้พวกที่อยู่ห้วยหลวงห้วยลานอยู่ในการปกครอง แต่พวกชาวบ้านไม่ยอมไปอยู่ในเมืองน่าน ดังนั้น ท้าวขาก่านจึงส่งสลา หรือช่างทำอาวุธเป็นหัวหน้าทำอาวุธ คือ นาดปิ่น หอก ดาบ เป็นต้น แล้วส่งอาวุธให้กับท่าน สถานที่ทำอาวุธก็คือ ปางมะหินผนพร้าวในปัจจุบัน

ส่วนผู้เฒ่าผู้แก่ก็สร้างหอเจ้าหลวงปู่เมียงเพื่อเก็บเครื่องทรง ข้าวของเครื่องใช้ของเจ้าหลวงป่าเมียงและเป็นที่พักการบูชาเจ้าหลวงที่สะหลีแล่นปู่ลื้อเป็นหอชั่วคราว ขุดปรับลานสถานที่แห่งนั้นที่ปู่โงง ปู่เมียงหลวงและขุนห้วยอี่เฮยเป็นที่ทำพิธีกรรมเกี่ยวกับเจ้าหลวง ต่อมาได้ย้ายหมู่บ้านไปที่ห้วยลานเรียกกันว่า บ้านลาน

ในขณะนั้นก็มีการนำเมล็ดพันธุ์เมียง หรือ ซอสสัมจากสิบสองปันนามาปลูกที่สันบวกปู่หนานโน สันบวกแม่เลี้ยงห้วยขาม สันเก้าหม่าจุก สันซอนคู้ หรือสันป้อเลี้ยงลง

พระภิกษุ-สามเณรโดยการนำของตุ้เจ้าอินตะเสนซึ่งเป็นผู้มีความรู้ด้านวิทยาคม เป็นโมกษะอาจารย์ที่ตั้งและศักดิ์สิทธิ์องค์หนึ่งเป็นที่นับถือของชาวบ้านทั้งหมดรวมทั้งท้าวราชสีมาได้สร้างวัดกองหินข้างลำน้ำห้วยหลวง ต่อมาท่านก็อาพาธจนมรณภาพที่วัดนี้ ก่อนที่ท่านจะมรณภาพท่านได้ฝังเงินไว้ที่วัดกองหินจำนวน ๓ ต่าง ม้า บางประวัติว่า ท่านฝังไว้ด้านตะวันตกของวัดกองหิน

ต่อจากนั้นมาประมาณก็มีแสนหลวงใจย่นำเอาสารจากพระเจ้าหน่าน (เจ้าผู้ครองนครหน่าน) ว่า หื้อ(ให้)ท้าวแสนกลุ่มที่อยู่เขตป่าห้วยหลวงห้วยถ่านนี้สร้างแปงสถานที่ทำต่าเสา ตีเหล็ก(ตาสำหรับตีเหล็ก) ทำนาต ทำหอกดาบ มีดพราอาวุธไปส่งซื้อพระเจ้าเมืองหน่าน โดยหื้อสลาท้าวราชวิขามาเป็นผู้ควบคุมช่างแปง (สร้าง)อาวุธ ท้าวราชวิขาก็พาช่างไปตั้งที่พักสำหรับทำอาวุธที่สบห้วยมณีวัน ปัจจุบันก็คือ ปางมะหินฝนพรา มีการแบ่งหน้าที่กันทำงาน บางพวกก็หาของป่าล่าสัตว์มาเลี้ยงดูกัน บางพวกก็จะทำอะไรทำสวน พวกผู้หญิงปลูกฝ้ายทอผ้าสำหรับทำเครื่องนุ่งห่ม บางพวกก็สักยันต์

ต่อมาที่พักทำอาวุธหรือปางนั้นมีคนจำนวนมากขึ้นจึงมีการอพยพสร้างชุมชนใหม่ คือ บ้านห้วยแล้ง มีการสร้างวัดพระเจ้าทองทิพย์ขึ้น เพื่อเป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรูปพระเจ้าทองทิพย์ซึ่งเป็นพระที่ศักดิ์สิทธิ์ เป็นที่มาของประเพณีสักการะพระเจ้าทองทิพย์ ดังนี้

ในอดีตมีห้องทองคำสี่สัดใส่สะดุดตา ถ้าตีมีเสียงดังกังวาลยิ่งนัก ชาวบ้านจะนำห้องใบนี้เก็บไว้ที่ถ้ำลำห้วยหลวง เรียกว่า วังห้อง เมื่อถึงเทศกาลสงกรานต์ หรือปีใหม่เมือง คนตระกูลช่างห้องจะพาคนประมาณ ๔-๕ คนไปที่วังห้อง แล้วนำห้องใบนั้นตักน้ำที่วังห้องลำห้วยหลวงใส่กระบอกลงใส่เอียงจนเต็มแล้วนำมาสร่งน้ำพระเจ้าทองทิพย์ ณ วัดพระเจ้าทองทิพย์แห่งนั้น เพื่อให้ตกต้องตามฤดูกาลและทำให้ชาวบ้านอยู่เย็นเป็นสุข ปัจจุบัน ถ้ำวังห้องถูกหินทับเนื่องจากภูเขาถล่มลงมาทำ ห้องทองคำจึงจมอยู่ในถ้ำหินนั้น สำหรับพระพุทธรูปทองทิพย์นั้นตามคำบอกเล่าว่า ปัจจุบันประดิษฐานนำอยู่ที่หลวงพระบางประเทศลาว เนื่องจากมีคนในชุมชนไปพบและมีการจารึกเป็นอักษรล้านนา หรือตัวเมือง อยู่ที่ฐานพระว่า ป่าเมียง น่าจะเป็นบ้านป่าเมียงศรีนาปาน ตามคำบอกเล่านี้จะเป็นจริงเท็จแค่ไหนประการใดยังไม่ทราบ

ต่อจากนั้น ชาวบ้านได้อพยพจากบ้านห้วยแล้งมาตั้งบ้านเรือนอยู่ตามลำน้ำตาแวน ลำน้ำสายนี้อยู่ทางทิศใต้ของลำห้วยหลวง ลำห้วยตาแวนมีลำห้วยสาขามากมาย โดยเฉพาะลำห้วยโป่ง มีสัตว์ป่า เช่น ช้าง วัวป่า กวางแก้ง กระเจง วอกค่างบางชนิด เป็นต้น ในอดีตพวกพรานป่าได้ออกล่าสัตว์ถึงห้วยโป่ง นั่งบนต้นไม้เพื่อที่จะยิงสัตว์มองดูสัตว์ทุกตัวจะมีรูปวงกลมคล้ายกับแหวนรอบดวงตาของมัน จึงตัดสินใจเข้าไปที่ตาของสัตว์ปรากฏว่าสัตว์เหล่านั้นได้หายไป ต่อมาจึงตั้งช่วยลำห้วยนั้นว่า โป่งตาแหวน แล้วเพี้ยนมาเป็น ตาแวน ในปัจจุบัน

บ้านป่าอ้อยซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของบ้านตาแวน หมู่ที่ ๔ ในอดีตเป็นสวนอ้อยของชาวบ้าน ชาวบ้านบางส่วนอพยพมาอยู่ในสวนอ้อยหลายหลังจึงได้ชื่อว่า บ้านป่าอ้อย

พระสงฆ์พร้อมด้วยชาวบ้านได้พากันสร้างอุโบสถชั่วคราวขึ้นมาหลังหนึ่งกลางหนองน้ำ โดยฝั่งเสากลางหนองน้ำที่ชื่อว่า หนองหญ้าจำปานเป็นอุทกุเขปสีมา สำหรับเป็นสถานที่ทำสังฆกรรมของพระสงฆ์ ได้ปลูกต้นศรีมหาโพธิ์ทางด้านทิศใต้ของอุโบสถ ตั้งชื่อวัดว่า วัดสะหลีจำปาน หรือศรีจำปาน ทุกวันนี้เรียกว่า วัดศรีนาปาน

ประมาณ พ.ศ. ๒๐๗๕ ได้ถมหนองน้ำก่อสร้างอุโบสถหลังใหม่ขึ้น โดยการนำของคนตระกูลท้าวอินทร์และได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา เมื่อวันที่ ๒ มีนาคม พ.ศ. ๒๑๑๓

ชุมชนบ้านดอนเฟื่อง หมู่ที่ ๒

ประวัติหมู่บ้านดอนเฟื่องไม่มีการจดบันทึกไว้เป็นลายลักษณ์อักษร มีเพียงการเล่าสืบต่อกันมาว่า เป็นหมู่บ้านเก่าแก่อายุหลายร้อยปีมาแล้ว เริ่มก่อตั้งโดยการนำของพญาแก้ว อีกสำนวนหนึ่งกล่าวว่า บ้านดอนเฟื่องก่อตั้งมาประมาณ ๔๐๐ ปี หรือประมาณ พ.ศ.๒๑๐๐ การก่อตั้งครั้งแรกไม่ปรากฏว่าใครเป็นหัวหน้าก่อตั้งบ้านเรือน มีแต่เล่ากันมาว่า มีครัวเรือน ๓๐ ครัวเรือน ตั้งอยู่ริมฝั่งลำน้ำห้วยหลวงทางทิศใต้ มีป่าและทุ่งนาอยู่ท้ายหมู่บ้าน แต่ทุ่งนาหาใช่เป็นของชาวบ้านดอนเฟื่องไม่ เพราะว่าเป็นที่นาของชาวบ้านอื่นถึงเวลาเก็บเกี่ยวข้าวและนวดข้าวเรียบร้อยแล้ว ก็ได้ทิ้งกองฟางข้าวไว้ให้ชาวบ้านดอนเฟื่องได้ดู ฟางข้าวภาษาล้านนาเรียกว่า เฟื่องหรือ เฟื่องข้าว ดังนั้นชาวบ้านจึงตั้งชื่อหมู่บ้านว่า ดอนเฟื่อง ตั้งแต่บัดนั้นเป็นต้นมา สันนิษฐานว่า ที่นาในบ้านดอนเฟื่องในอดีตเป็นของชาวบ้านศรีนาปาน โดยเฉพาะลูกหลานของท้าวอินทร์ ซึ่งบางส่วนได้อพยพมาอยู่บ้านดอนเฟื่อง หลักฐานปรากฏก็คือลูกหลานบ้านดอนเฟื่องที่นับถือผีตระกูลท้าวอินทร์จำนวนมากอาศัยอยู่ในหมู่บ้านนี้ จนสามารถแยกการทำพิธีเลี้ยงผีประจำตระกูลท้าวอินทร์โดยไม่ต้องทำพร้อมกันที่บ้านศรีนาปาน ในอดีตคนในตระกูลท้าวอินทร์จะเข้าร่วมพิธีกรรมเลี้ยงผีบ้านเก่าผีที่บ้านศรีนาปาน

ต่อมาได้สร้างวัดเป็นที่สถานที่ทำบุญและเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจของประชาชนในหมู่บ้าน ตั้งชื่อว่า วัดดอนเฟื่อง เมื่อรัฐบาลสยามได้มีนโยบายจัดการศึกษาในหมู่บ้านแคว้นต่าง ๆ โดยพระสงฆ์หรือผู้ที่มีความรู้ในหัวเมืองต่าง ๆ เป็นผู้สอนหนังสือ จึงมีการสร้างโรงเรียนกำมะลอ หรือโรงเรียนชั่วคราวใกล้วัดดอนเฟื่องเป็นแห่งแรกของตำบลเรื่อง เพราะเป็นจุดศูนย์ระหว่างบ้านศรีนาปาน - ตาแวนกับบ้านนางาม บ้านเรื่อง ต่อมาจึงได้ย้ายมาตั้งโรงเรียนแห่งใหม่ในปัจจุบันนี้

ลักษณะภูมิประเทศเป็นที่ราบเชิงภูเขา ที่ราบเป็นที่ทำนา เนินเขาเป็นที่สร้างที่อยู่อาศัยและทำสวน ทำไร่ของชาวบ้าน โดยมีลำน้ำห้วยหลวงเป็นลำน้ำสายหลักไหลผ่าน

ชุมชนบ้านเรื่อง หมู่ที่ ๓

เดิมบ้านเรื่องเป็นป่าดงดิบมีสัตว์ป่ามากมาย เช่น ช้าง เสือ แร้ง วัวกระทิง เป็นต้น มีพื้นดินอุดมสมบูรณ์มาก สัตว์ป่าเรียงกันมากินดินโป่งที่นาโป่งในปัจจุบัน จนกระทั่งมีนายพรานคนหนึ่งชื่อว่า นายหลวงผาแรงแรงมาล่าสัตว์ที่นาโป่งเกิดเจ็บป่วยอยู่ในเขตดงหออแล้วเสียชีวิตในทันที ญาติพี่น้องจากเมืองเชียงใหม่ที่ติดตามมาได้เก็บศพของนายพรานหลวง ผาแรงแรงเห็นว่า เป็นพื้นที่ ๆ มีความอุดมสมบูรณ์จึงกลับมาตั้งบ้าน ประมาณ พ.ศ. ๒๓๑๒ มีจำนวน ๑๖ ครอบครัว ตั้งชื่อหมู่บ้านว่า บ้านเรื่อง เพราะเป็นสถานที่ที่วัวกระทิงมาيينเรียงแถวกัน

เพื่อกินดินโป่ง เมื่อมีการจัดตั้งหมู่บ้านตามพระราชบัญญัติการปกครองท้องที่ พ.ศ. ๒๔๕๗ จึงได้เปลี่ยนตาม
ภาษาของภาคกลางว่า เรื่อง

ต่อมาประมาณ พ.ศ.๒๓๒๐ ญาติจากเชียงใหม่ติดตามมาอีกจำนวน ๑๕ ครอบครัว สร้างอารามขึ้นมาหลัง
หนึ่ง เพื่อใช้สำหรับทำบุญและที่ยึดเหนี่ยวจิตใจของชาวบ้าน

วันที่ ๑ มีนาคม พ.ศ. ๒๓๒๘ มีการทำบุญเฉลิมฉลองอารามขึ้น ได้นิมนต์พระครูบาระแหงมาจำพรรษา
แล้วตั้งอารามแห่งนี้ว่า วัดเรียง จนกระทั่งปี พ.ศ. ๒๔๘๕ จึงจะได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา โดยตั้งชื่อว่า
วัดศรีนาเรือง เพราะทางด้านทิศใต้ของวัดมีต้นศรีมหาโพธิ์ จึงนำคำว่า ศรี หรือภาษาล้านนาอ่านว่า สะหลีมา
เติมข้างหน้า ส่วนคำว่า นา น่าจะมากจากนาเรืองซึ่งรับประโยชน์จากฝายเรียง ซึ่งตั้งอยู่บริเวณนาโป่ง หรือโป่ง
ดินที่มากินอยู่ที่ทิศตะวันตกของหมู่บ้าน นาเรืองตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ของวัดศรีนาเรือง

การตั้งชุมชนในระยะแรกอยู่ที่ราบเชิงเขา ริมฝั่งลำน้ำห้วยสอด เช่น ครอบครัวพ่อหนานหลวงตา พ่อหนาน
หลวงสม พ่อขุนนาจนกลายเป็นที่มีขนาดใหญ่เพิ่มขึ้น ภายหลังก็มีการขยายชุมชนขึ้นไปอยู่บ้านสันเนินเขาโดย
การนำของพ่อหนานคม กุลมะโน นายหมอก ธนวัตร นายใจ กนาและนายคำ ตาคำ เมื่อประมาณ พ.ศ. ๒๔๘๕
เรียกชื่อว่า บ้านดอย

ประมาณ พ.ศ. ๒๔๕๙ จึงได้สร้างโรงเรียนกำมะลอขึ้นที่หน้าวัดศรีนาเรืองแยกจากออกจากโรงเรียนบ้าน
ดอนเฟือง เจ้าน้อยคองผู้เป็นเจ้าของได้บริจาคที่นาเพื่อสร้างโรงเรียนอย่างเป็นทางการ มีชื่อว่า โรงเรียนบ้าน
เรืองเมื่อประมาณ พ.ศ. ๒๔๗๓ ปัจจุบันตั้งอยู่ในเขตบ้านนางามหมู่ที่ ๕

การปกครองในระยะแรกของการตั้งหมู่บ้านขึ้นกับบ้านดอนเฟืองหมู่ที่ ๒ แล้วได้แยกการ ปกครองโดยการ
คัดเลือกพ่อหนานแสนเชื่อนเป็นพ่อบ้าน ในสมัยนั้นเรียกกันตำแหน่งผู้ใหญ่บ้านว่า พ่อแขวน ลำดับผู้นำชุมชน
ดังนี้

๑. พ่อหนานแสนเชื่อน
๒. เจ้าน้อยคอง
๓. นายสมบูรณ์ มงคลวิสุทธิ
๔. นายทอง กาวินัน
๕. นายสีทา กุลมะโน
๖. นายบุญยัง คนการณ
๗. นายล้วน กุนการินทร์

ลักษณะภูมิประเทศเป็นที่ราบเชิงเขาประมาณ ๔,๐๐๐ ไร่ บริเวณพื้นที่ราบประมาณ ๒,๕๐๐ ไร่ และ
บริเวณเชิงเขามีประมาณ ๑,๕๐๐ ไร่ มีลำห้วยผ่านหมู่บ้าน คือ ลำห้วยสอดไหลมาจากบนดอยปูปาง ในเขต
บ้านน่ม่วงหมู่ที่ ๖ ต.เรือง

ชุมชนบ้านนางาม หมู่ที่ ๕

ชุมชนบ้านนางามประกอบด้วยกลุ่มคนหลายกลุ่ม คือ

กลุ่มคนเมืองจะเป็นกลุ่มคนที่เป็นญาติของชุมชนบ้านเรื่อง มีตระกูลใหญ่ ๓ ตระกูล คือ มงคลวิสุทธ์มีเจ้าน้อยจี ตระกูลเมืองไชย มีเจ้าน้อยคอง และตระกูลนาขวา มีเจ้าน้อยบุญสถานเป็นผู้นำของตระกูล ได้ทำนา กันที่นายาว นาโป่ง นาสอด นาฮาด นาข่อย และมีผืนนาแห่งหนึ่งมีความอุดมสมบูรณ์มากทำนาได้ข้าวปริมาณมากกว่านาผืนอื่น เมื่อมีการแยกการปกครองออกจากบ้านเรื่อง หมู่ที่ ๓ จึงตั้งชื่อว่า บ้านนางาม

สำหรับกลุ่มคนหอม โดยการนำของครอบครัวนายติวกับนางต่อเข้ามาทำมาหากินอยู่บริเวณป่าไม้แหล่งหลวง มีผืนจำนวนมาก ประมาณ ๕๐-๖๐ มาทำรังแสดงถึงความอุดมสมบูรณ์ของพื้นที่ เรียกว่า ทุ่งผึ้ง(โต้้งผึ้ง) แล้วตั้งบ้านเรือนอยู่ทางทิศตะวันออกของโรงเรียนประมาณ ๒๐๐ เมตรปัจจุบันเป็นลำน้ำห้วยหลวง ไหลกับทุ่งผืนนั้นก็เรียกกลุ่มบ้านนั้นว่า บ้านหัวโต้้งผึ้ง ภายหลังมีครอบครัวจากบ้านเรื่องประมาณ ๓-๔ ครอบครัวอพยพเข้ามาแล้วกลุ่มคนคือ คนลาวเข้ามาอยู่เพิ่มจนเป็นชุมชนขยายเป็นชุมชนใหญ่ จนแยกการปกครองออกจากหมู่ที่ ๓

กำนันถม คำพิมพ์ ได้เขียนบันทึกประวัติบ้านนางามเฟื่องไว้ว่า เมื่อประมาณ ๑๐๐ กว่าปีที่แล้ว เดิมที่แรกบ้านนางาม (บริเวณตลาดชุมชนหมู่ที่ ๕ ในปัจจุบัน) เป็นป่าแซมป่าคา พระครูบาทหลวงพรมกับพ่อหนานสุขะดอนปานคนบ้านไฮ (ตั้งอยู่ระหว่างบ้านดอนเฟื่องกับบ้านศรีนาปาน)ซึ่งเป็นพี่ชายของครูบาทหลวงพรมได้เห็นว่าป่าแห่งนั้นสมควรสร้างวัดจึงปรึกษารื้อกับชาวบ้านดอนเฟื่องและบ้านไฮแผ้วถางป่าแซมและป่าคานั้นสร้างเป็นอาราม โดยมีครูบาทหลวงพรมจำพรรษาอยู่ ชาวบ้านก็อพยพตั้งบ้านเรือนอยู่ใกล้ ๆ กับวัดหรืออารามท่านครูบาทหลวงพรมได้นำเด็กจากบ้านดอนเฟื่องมาบวชเป็นสามเณร ชาวบ้านเหล่านั้นได้ทำการเกษตรและเลี้ยงสัตว์ เช่น เป็ด ไก่ หมู โค ควาย เมื่อถึงฤดูทำนาก็นำมูลสัตว์เหล่านั้นใส่ในนาข้าว ข้าวในนางอกงามได้ผลผลิตมากกว่าเดิม กลุ่มบ้านแห่งนี้มีชื่อเรียกว่า บ้านวัดใหม่ ต่อมาได้แยกหมู่บ้านมีผู้ใหญ่บ้านคนแรกชื่อ นายธรรมใจ คำพิมพ์ ได้เปลี่ยนจากบ้านวัดใหม่เป็นบ้านนางามจนกระทั่งปัจจุบัน และวัดแห่งนั้นตั้งชื่อว่าวัดนางาม

กล่าวไว้ว่า บ้านนางามเป็นการรวมตัวของกลุ่มคนหลายกลุ่มที่อพยพเข้ามาตั้งชุมชนอยู่ที่ราบชุ่มลำน้ำห้วยหลวงบ้านหัวโต้้งผึ้งและบ้านวัดใหม่ มีการเล่ากันว่า มีเสือเข้ากินสามเณรในวัดบ้านใหม่นี้ทำให้ผู้คนกลัวเสือจึงอพยพไปอยู่ที่อื่น และการประสูติทุกภัยเป็นประจำ เพราะอยู่ริมฝั่งลำน้ำห้วยหลวงนั่นเอง '

เพราะมีพื้นที่ดินที่อุดมสมบูรณ์เหมาะแก่การทำนา ข้าวเจริญงอกงามดีจึงได้ชื่อว่า นางาม เมื่อมีการแยกการปกครองออกจากบ้านเรื่อง หมู่ที่ ๓ จึงตั้งชื่อ หมู่บ้านนี้ว่า บ้านนางาม

ลักษณะภูมิประเทศเป็นที่ราบลุ่มลำน้ำห้วยหลวงไหลผ่านทางด้านทิศเหนือแล้วโค้งไหลมาทางทิศใต้ซึ่งเป็นพื้นที่ที่มีความอุดมสมบูรณ์เหมาะสำหรับการทำเกษตรมาก ใกล้กับเนินเขาเล็กน้อย

ชุมชนบ้านนาม่วง หมู่ที่ ๖

พื้นที่บ้านนาม่วงส่วนมากเป็นที่ทำกินของชาวบ้านเรื่องและบ้านนางาม เนื่องจากชาวบ้านเรื่องไปทำไร่ทำนาอย่างต่อเนื่อง จนกระทั่งเมื่อประมาณ พ.ศ. ๒๕๐๔ นายสุนันตะ ตาคำ และเพื่อนบ้านจำนวน ๔-๕ คนสร้างที่พักสำหรับการทำนา ไร่ ต่อมาจึงได้สร้างบ้านถาวรอยู่เป็นกลุ่มบ้านนาม่วงขึ้น โดยอยู่ในการปกครอง

ของบ้านเรือนหมู่ที่ ๓ ต่อมาเมื่อผู้คนอพยพเข้ามาอาศัยเป็นจำนวนมากขึ้น

พ.ศ. ๒๕๑๔ นายศรี คำพิยะเป็นผู้นำขอให้มีการจัดตั้งโรงเรียนชั่วคราวขึ้นเป็นโรงเรียนสาขาของโรงเรียนบ้านเรือง โดยขอบริจาคที่ทำกินของชาวบ้านในหมู่บ้าน

พ.ศ. ๒๕๑๗ ได้ขอครูจากโรงเรียนบ้านเรือง คือ อาจารย์อำนาจ ณ ราชเป็นครูสอนหนังสือ และมีการสร้างอาคารเรียนถาวรด้วยงบประมาณของทางราชการ เป็นอาคารไม้ชั้นเดียว

พ.ศ. ๒๕๑๘ จัดตั้งเป็นหมู่บ้านนาม่วง หมู่ที่ ๖ ถูกต้องตามกฎหมาย โดยแยกการปกครองจากบ้านเรือนหมู่ที่ ๓ มีผู้ใหญ่บ้านคนแรก คือ นายพรมสาร ทานิล ปัจจุบัน คือ นายไชยหยุด คำพิยะ

พ.ศ. ๒๕๓๖ กระทรวงศึกษาธิการได้มีคำสั่งยุบโรงเรียนบ้านนาม่วง เพราะมีนักเรียนจำนวนน้อยไม่ถึงเกณฑ์กำหนดของกระทรวง โดยให้มาเรียนรวมโรงเรียนบ้านเรือง

ลักษณะภูมิประเทศที่ตั้งชุมชนอยู่บ้านเนินเขาและเชิงเขา พื้นที่นาเป็นที่ราบระหว่างภูเขา มีลำน้ำห้วยเหิงและลำน้ำห้วยม่วงน้อยไหลผ่าน ทางทิศตะวันตกของหมู่บ้านมีเทือกเขาสูงทอดตัวยาวจากเหนือจรดใต้ซึ่งเป็นเขตพื้นที่ป่าสงวน มีลักษณะป่าดิบชื้น และป่าไม้เบญจพรรณ ที่มีความอุดมสมบูรณ์มากมีเนื้อที่ไม่น้อยกว่า ๑๐,๐๐๐ ไร่ มีน้ำตกคอยหมอกห่างจากหมู่บ้าน ประมาณ ๕ กิโลเมตร

ชุมชนบ้านห้วยมอญ หมู่ที่ ๘

ชุมชนบ้านห้วยมอญเป็นชุมชนห่างจากชุมชนอื่น ๆ ในเขตตำบลเรือง ประมาณ ๓๐ กิโลเมตร จาก กิโลเมตรที่ ๒๔ ถนนสายน่าน - พะเยาเข้าไปอีก ๔ กิโลเมตร สภาพถนนเป็นถนนลาดยางจึงมีการความสะดวกสบายในการเดินทาง

ในอดีตชุมชนแห่งนี้มีความอุดมสมบูรณ์มากเป็นที่อยู่อาศัยของสัตว์ป่านานาชนิด เช่น เสือ ช้าง เป็นต้น ชาวบ้านศรีนาปานเล่าว่า ป่าห้วยมอญเป็นโป่งช้าง มีชาวบ้านไปคล้องช้างมาฝึกเพื่อชกกลากไม้ ต่อมาบริษัทเอกชนการสัมปทานป่าไม้ มีการตัดไม้เพื่อส่งโรงเลื่อยกันอย่างมากมาย

เมื่อป่าไม้บางส่วนถูกทำลายไปก็มีชนกลุ่มน้อยไปตั้งชุมชนขึ้นลำที่ราบระหว่างภูเขา ประกอบด้วยชาวเขาเผ่าเมี่ยนและชนเผ่าถิ่น

๑. ชาวเขาเผ่าเมี่ยน ได้อพยพมาตามการสัมปทานป่าไม้ ระยะเวลาอยู่ประมาณ ๔ ครั้วเรือน ต่อมาชาวเมี่ยนหนีภัยคอมมิวนิสต์จากบ้านน้ำสาว อำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยามาอยู่ที่ปางแก และห้วยจำปู ในปี พ.ศ. ๒๕๐๖และลงมอญบ้านห้วยมอญ

๒. ชาวเผ่าถิ่น ได้ขึ้นมาจากบ้านสบมาง ตำบลปอกลือใต้ อำเภอปอกลือ จังหวัดน่าน เนื่องจากหนีภัยคอมมิวนิสต์ ซึ่งราชการอพยพให้มาอยู่ที่บ้านปากกลาง อำเภอปัวด้วยเหตุผลความมั่นคงของชาติ แต่เนื่องจากไม่มีที่ทำกินจึงทำอาชีพรับจ้างทำไร่ให้แก่ชาวเขาเผ่าม้ง บางส่วนได้สืบเสาะหาที่ทำกินใหม่เห็นว่า ห้วยมอญมีความอุดมสมบูรณ์เหมาะกับการประกอบอาชีพ จึงอพยพมาอยู่บ้านห้วยมอญในปัจจุบัน

ลักษณะภูมิประเทศ โดยสภาพทั่วไปของบ้านห้วยมอญ ประกอบด้วยภูเขาสูงสลับซับซ้อน มีที่ราบระหว่างภูเขาเพียงเล็กน้อยสำหรับเป็นที่ตั้งที่อยู่อาศัยและที่ทำนา มีลำน้ำห้วยเสี้ยวไหลผ่านหมู่บ้าน ชุมชนผาเมี่ยงอยู่เหนือน้ำ ชุมชนผาลิ่นอยู่ใต้น้ำ ชาวบ้านเรียกชื่อชุมชนชาวเมี่ยงว่า บ้านเหนือ ชุมชนชาวลิ่น ว่าบ้านใต้

ที่มาของชื่อหมู่บ้านยังไม่ปรากฏความเป็นมาอย่างชัดเจน

การจัดการทรัพยากรธรรมชาติ

การจัดการทรัพยากรธรรมชาติของชุมชนตำบลเรื่องมีความสัมพันธ์กับวิถีเศรษฐกิจและวัฒนธรรมอย่างเหนียวแน่น การจัดการจึงเป็นเรื่องของชุมชนทั้งหมด โดยไม่ได้ตกเป็นภาระของผู้นำคนใดคนหนึ่งพวกเราจึงไม่เห็นผู้นำในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติที่ชัดเจนเท่าใดนัก การจัดการทรัพยากรธรรมชาติจึงสอดคล้องกับวิถีชีวิตชุมชนผ่านงานพิธีกรรม ความเชื่อ และการจัดการสวนเมี่ยง และเวทีประชาคมในระดับหมู่บ้านและชุมชน ดังนั้น ทรัพยากรธรรมชาติจึงเป็นสิ่งที่ทุกคนมีส่วนร่วม ทุกคนได้ประโยชน์ และทุกคนเป็นเจ้าของ

ป่าของชุมชนตำบลเรื่องได้แก่ ดอยหมอก ป่าห้วยหลวงสามารถจำแนกออกได้ ๔ ประเภท คือ ป่าต้นน้ำ ป่าสวนเมี่ยงป่าสาธารณประโยชน์ ป่าใช้สอยและป่าประเพณี ซึ่งเกิดจากการอนุรักษ์สืบทอดกันมาจากบรรพบุรุษจนกระทั่งปัจจุบัน

ป่าต้นน้ำ หรือป่าอนุรักษ์

ป่าต้นน้ำหรือป่าอนุรักษ์เป็นแหล่งต้นกำเนิดต้นน้ำลำธาร ๔ สาย คือ น้ำห้วยหลวง น้ำห้วยสอด น้ำห้วยเสี้ยวและห้วยเป่า นอกจากนั้นลำห้วยสาขาเล็ก ๆ ของลำห้วยใหญ่ทั้งสิ้นสายมีอย่างมากมาย ลำห้วยจึงมีความสะอาดและไม่ปนเปื้อนด้วยสารเคมี มีเนื้อที่ประมาณ ๑๐,๐๐๐ ไร่ มีสภาพเป็นภูเขาสูงสลับซับซ้อน มีป่าไม้หลากหลายชนิดที่ควรค่าแก่การศึกษา และท่องเที่ยว ชาวบ้านได้ตกลงกันประกาศเป็นเขตป่าอนุรักษ์ห้ามตัดไม้ทำลายป่าทุกชนิด บุกรุกด้วยประการทั้งปวง

ป่าสวนเมี่ยง

เมี่ยงเป็นพืชตระกูลชาอัสสัมนิยมปลูกกันในภาคเหนือตอนบน ชาวบ้านจะเก็บใบเมี่ยงมานึ่งและหมักด้วยเกลือ เก็บไว้ในกระบอกไม้ประดู่ปิดฝาให้แน่น (ปัจจุบันใช้โองม้งกร) เก็บไว้อย่างน้อยประมาณ ๑๕ วัน นำมาบริโภคหลังรับประทานอาหาร หรือเป็นของขบเคี้ยวในชีวิตประจำวัน หรือในงานพิธีกรรมของชุมชนและของถวายพระในโอกาสและงานบุญต่าง ๆ ของชุมชน นอกจากนั้น ยังเป็นของต้นรับแขก

สำหรับชาวศรีนาปาน-ตาแวนแล้ว เมี่ยงมีความสำคัญกับชีวิตในด้านเศรษฐกิจ ด้านการอนุรักษ์ป่า ตามประวัติศาสตร์ของชุมชนกล่าวกันว่า ป่าที่นำมาปลูกนั้นเป็นเมล็ดพันธุ์จากสิบสองปัน บรรพบุรุษนำมาพร้อมกับการอพยพโยกย้ายชุมชน เมื่อประมาณ ๔๐๐ กว่าปีที่ผ่านมา ต้นเมี่ยงที่เห็นในปัจจุบันนี้มีอายุไม่ต่ำกว่า ๑๐๐ ปีไม่มีการปลูกใหม่เพิ่มขึ้น